

«Forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge»

Prosjektrapport

Sortland kommune

1 Forord

Fire år er gått siden vi fikk ideen om prosjektet «Forebygging av seksuelle overgrep». Det startet som det vi på nordnorsk kaller «en vill idé», og vi er nå stolte av det vi har fått til på så kort tid.

Bakgrunnen for idéen til prosjektet var at Sortland kommune hadde erfaring med flere tunge saker som hadde sin årsak i overgrepssproblematikk. Idéen vår ble videreutviklet i møter med psykolog Atle Austad og resulterte i en søknad til Fylkesmannen i Nordland.

Satsningsområdene i prosjektet ble mange, og omfattet barn, unge, ansatte og den generelle befolkninga i kommunen. Denne helheta tror vi har vært den største styrken og suksessfaktoren i prosjektet.

Det er mange som fortjener en takk for at prosjektet har latt seg gjennomføre på en slik positiv måte. Først og fremst en stor takk til Fylkesmannen i Nordland for prosjektmidler over flere år. Jeg ønsker også å rette en stor takk til Margrete Wiede Aasland, Robert Larsen, Heidi Høve, Monicha Marthinussen Harjang og Knut Erik Marthinussen Harjang samt styringsgruppa ved Sture Jacobsen, Erik Strand og Marianne Andreassen.

Alle barnehager med Lykkentreff barnehage i spissen, samt skoler vi har samarbeidet med fortjener ros, vi er kun blitt møtt med velvilje og positive medarbeidere som har tilrettelagt for oss på en suveren måte.

En spesiell takk til barn og unge i Sortland kommune som har tatt så godt imot Æ E MÆ, og for bilder og ord som har gitt meg inspirasjon til videre arbeid.

Til slutt vil jeg takke kommunepsykolog Elisabeth Sjølie for hjelpa med å skrive rapporten og takk til ledende helsesøster Inger-Johanne Rasmussen som har hjulpet meg med den tekniske utforminga av rapporten.

Berit Voktor
Prosjektleder

2 Prosjektomtale

Nyeste norsk forskning viser at en betydelig andel av norske barn og unge utsettes for seksuelle krenkelses i løpet av oppveksten. Ansatte i barnehager, skoler, kommunalt hjelpeapparat og spesialisttjenesten oppdager for få barn som er utsatt for seksuelle overgrep. Vern om barn fordrer at man oppdager de utsatte og beskytter dem, men aller helst forebygger for å forhindre at barn utsettes for slike overgrep. Fokus i Sortland-prosjektet har vært å ruste fagfolk til å forebygge og tidlig oppdage seksuelle overgrep. De har arbeidet målrettet og systematisk over tid, for å sikre oppvoksende generasjon trygge og gode forhold. Det krever faglig kunnskap, legitimitet og styringskraft. For å sjekke effekten av innsatsen, har de bedt høgskolen i Harstad om forskning. Første del av dette samarbeidet har munnet ut i en kunnskapsoversikt. Samarbeid mellom kommune og høgskole er spennende, fordi anvendt forskning har tydelig overføringsverdi til andre kommuner, så vel som å være en god dokumentasjon på den innsats som politikere, kommuneadministrasjon, fylkesmannen og ansatte i kommunen gjør. Slikt samarbeid er en viktig del av kompetanseutvikling i regionen og et eksempel på kommuneinitiert samarbeid som høgskolen ønsker å inngå i.

Harstad, oktober 2015

Øyvind Kvello

Førsteamanuensis ved Høgskolen i Harstad

Innholdsfortegnelse

1	Forord	3
2	Prosjektomtale	4
3	Innledning.....	7
4	Seksuelle overgrep mot barn og unge.....	8
4.1	Seksuelle overgrep i et folkehelseperspektiv	8
4.2	Definisjon av seksuelle overgrep.....	8
4.3	Forekomst av seksuelle overgrep	9
4.4	Følgetilstander ved seksuelle overgrep	10
4.5	Kan seksuelle overgrep forebygges?.....	10
5	Prosjekt forebygging av seksuelle overgrep.....	11
5.1	Bakgrunn for prosjektet	11
5.2	Satsningsområde 1 Generell opplysning og samfunnsbevissthet.....	12
5.2.1	Utdrag fra prosjektsøknad	12
5.2.2	Undervisning og kompetanseheving av personell i kommunen.....	12
5.2.3	Åpent kurs for innbyggere i Sortland med Margrete Wiede Aasland	12
5.2.4	Kurs i risikovurdering og bruk av ERASOR for ungdom som krenker seksuelt	13
5.2.5	Samarbeid med foreldre	13
5.2.6	Erfaringskonferanse.....	13
5.2.7	Konferanse med frivillige organisasjoner, lag og foreninger	13
5.2.8	Media samt fremlegg av prosjektet i andre fora.....	14
5.2.9	Kompetanseheving for prosjektmedarbeidere	15
5.3	Satsningsområde 2 Opplæring av barn og unge.....	15
5.3.1	Utdrag fra prosjektsøknaden	15
5.3.2	Babymassasje	16
5.3.3	Barnehager.....	17
5.3.4	Æ E MÆ på 7.klassetrinnet.....	20
5.3.5	Æ E MÆ for avgangselever/ russekullet ved Sortland videregående skole	21
5.3.6	Opplæring av barn og unge med utviklingshemming i samarbeid med Habiliteringsteamet ved Nordlandssykehuset Vesterålen	21
5.4	Satsningsområde 3 Juridisk system med retningslinjer, rutiner og samarbeid	21
5.4.1	Utdrag fra prosjektsøknaden	21
5.4.2	Prosedyrer og rutiner ved seksuelle overgrep i Sortland kommune.....	22
5.4.3	Interne retningslinjer	22
5.4.4	Utvikling av samarbeidsrutiner med andre faggrupper og etater	22
5.5	Satsningsområde 4 Oppfølging av overgrepsutsatte og overgripere.....	23
5.5.1	Utdrag fra Prosjektsøknad	23
5.5.2	Oppfølging av overgrepsutsatte.....	23
5.5.3	Oppfølging av ungdom som krenker seksuelt.....	23
6	Sluttord	24
7	Litteraturliste	25
8	Referanser.....	26
9	Elektroniske vedlegg til rapport	27

3 Innledning

Seksuelle overgrep er et omfattende og ofte skjult problem i samfunnet vårt. Mange av de som har vært utsatt for seksuelle overgrep bærer på krenkelsen alene. Forskning har vist at seksuelle overgrep gir risiko for redusert livskvalitet. Man vet blant annet at seksuelle overgrep øker risiko for vansker med å fullføre utdanning, stå i jobb og å fungere normalt i et familieliv. Noen utvikler alvorlig psykisk sykdom. Svært ofte blir ikke overgrep meldt eller anmeldt.

Gjennom FN's barnekonvensjon er vi i Norge forpliktet til å beskytte barn og unge mot overgrep.

I Sortland kommune hadde vi en prosjektidé om tiltak for å forebygge seksuelle overgrep. Vi mente dette måtte foregå på kommunalt nivå, i den delen av tjenesteapparatet som gir generelle tilbud til barn og unge. Ideen har vært utprøvd i

tre år nå, gjennom et omfattende prosjekt støttet av Fylkesmannen i Nordland. Prosjektet er i dag implementert i den ordinære driften i alle barnehager, skoler og på helsestasjonen.

Målet med prosjektet har vært forebygging, tidlig oppdagelse og god intervensjon ved seksuelle overgrep. Vår målgruppe har vært barn og unge, ansatte som jobber med barn og unge, foreldre og frivillige organisasjoner, lag og foreninger. I tillegg har vi gjennom media og åpne kurs forsøkt å nå den generelle befolkninga.

Før oppstart av prosjektet har vi forsøkt å gjøre prosjekttenken kjent i kommunen og blant samarbeidspartnere. Ved oppstart var det også viktig å få prosjektet forankret politisk og administrativt i kommunen. Det var også viktig for oss å ha en faglig tyngde i arbeidet. Vi fikk derfor knyttet dyktige veiledere til prosjektet: Margrete Wiede Aasland og Atle Austad.

Prosjektet har vi kalt «Forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge». All undervisning i barnehager og skoler har vi kalt «Æ E MÆ».

Med utgangspunkt i Sortland kommunes prosjekt har Høgskolen i Harstad utarbeidet en rapport som gir oversikt over kunnskapsstatus om seksuelle overgrep, og hvordan helsefremmende tiltak rettet mot barn og unge kan bidra til reduksjon i forekomst av seksuelle overgrep. Neste fase vil være å søke midler til å forske på prosjektet vårt. Høgskolen ønsker også å søke Norges forskningsråd om midler til et større forskningsprosjekt om forebygging av seksuelle overgrep, der Sortland kommune vil være en av flere kommuner som det forskes på (HIH skriftserien 2015/01).

4 Seksuelle overgrep mot barn og unge

4.1 Seksuelle overgrep i et folkehelseperspektiv

Folkehelsearbeid er samfunnets innsats for å påvirke faktorer som direkte eller indirekte fremmer befolkningens helse og trivsel, forebygger psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse, eller som beskytter mot helsetrusler, og arbeid for en jevnere fordeling av faktorer som direkte eller indirekte påvirker helsen (Nettside: Regjeringen.no, folkehelse). I følge WHO er seksuelle overgrep mot barn ett av 24 globale folkehelsetrusler. (HIH skriftserien 2015/01).

Forebygging av seksuelle overgrep kan med fordel settes inn i et folkehelseperspektiv. Vi har valgt en universell tilnærming uavhengig av risikonivå. Prosjektet er rettet mot alle barn og ungdom i kommunen og tiltakene er ment å komme hele befolkningen til gode.

For å få til en universell tilnærming, har det vært naturlig at flere kommunale instanser innlemmes i prosjektet: Ansatte i skoler, barnehager, helsestasjon og skolehelsetjenesten.

4.2 Definisjon av seksuelle overgrep

«Et seksuelt overgrep er når en person manipulerer, lurer, truer, tvinger, lokker en annen til å delta i seksuelle aktiviteter den andre ikke er moden til eller ikke vil være med på, når den andre ikke er i stand til å vurdere eller forstå rekkevidden av det som skjer. Det er enhver form for seksuell kontakt den andre ikke er i stand til å si ja eller nei til på grunn av alder, evne, beruselse, redsel, frykt eller trusler. Det er når handlingen er ulovlig, når den er hemmelig og ikke tåler dagens lys» (Aasland, 2009).

Juridisk sett deles seksuelle overgrep inn i følgende kategorier:

1. *Utuktig atferd: Grenseoverskridende snakk om og forslag til sex, bruk av pornoblad og pornografisk innhold på video overfor andre som ikke ønsker det eller ikke forstår hva de går med på, blotting, overgripers onanering av seg selv, overgripers sex med andre i barnets påsyn, samt trusler og fysisk vold til seksuell atferd.*
2. *Utuktig handling: Beføling av andres bryster med / uten klær, berøring / beføling av andres kjønnsorgan utenpå klær, tungekyss, trusler og vold som fører til seksuell handling.*
3. *Utuktig omgang: Omfatter ikke bare samleie (vaginal, anal og oral inntregning med penis, fingre eller gjenstand). Også andre grovere seksuelle handlinger inkluderes, slik som alle former for masturbasjon; barnets onanering av overgriper, overgripers onanering av barnet, suging av og slikking på barnets eller overgripers kjønnsorgan, overgripers onanering av seg selv til orgasme / sædavgang på barnets kropp, trusler og vold som fører til seksuell omgang. (HIH, Skriftserien 2015/01).*

4.3 Forekomst av seksuelle overgrep

Nyere studier i Norden viser at mellom 17 prosent av jentene og 6 prosent av guttene hadde opplevd seksuelle overgrep før de når myndighetsalder. 0,2-1,2 prosent av barn har vært utsatt for seksuelle overgrep av noen i kjernefamilien. (HIH skriftserien 2015/01). Disse tallene samsvarer med den nyeste studien om overgrep i Norge, gjort av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i 2014. Denne studien

viser at 10,2 prosent av kvinnene og 3,5 prosent av mennene har opplevd seksuell kontakt før fylte 13 år. 4,0 prosent av kvinnene og 1,5 prosent av mennene hadde opplevd seksuell omgang før de fylte 13 år. Til sammen rapporterte en tredjedel (33,6 prosent) av kvinnene og en tiendedel (11,3 prosent) av mennene at de hadde opplevd noen form for seksuelt overgrep i løpet av livet. (HIH skriftserien 2015/01). En utenlandsk studie viser at forekomsten av seksuelle overgrep øker med barnets alder, med en topp i aldersgruppen 14-17 år (HIH skriftserien 2015/01).

En gjennomgang av norsk forskning har oppsummert at aldersgruppen 15-24 år er den største risikogruppen når det gjelder voldtekt, og at denne gruppen utgjør mellom 55-60 prosent av de anmeldte voldtektene. (HIH Skriftserien 2015/01) Internasjonale oversiktsstudier indikerer at omfanget av seksuelle overgrep begått av unge personer utgjør ca. 30 %. Andre estimater viser at 20 % av alle voldtekter og mellom 30 % og 50 %

av alle seksuelle overgrep mot barn begås av tenåringsgutter (Kruse, 2011).

I NKVTS rapport (2014) om voldtekt kommer det fram at hele 9,4 % av norske kvinner har blitt voldtatt, og at halvparten av dem som blir voldtatt er under 18 år. Av kvinner som er blitt voldtatt, sier bare 11 % at de søkte behandling etterpå. Hele 29 % hadde aldri fortalt om overgrepet til noen før undersøkelsen. Rapporten viser videre at de største gruppene av overgripere når det gjaldt voldtekt var venner, bekjente, nabo, kollega og kjæreste/ partner eller tidligere kjæreste/ partner.

4.4 Følgetilstander ved seksuelle overgrep

Undersøkelser viser en klar sammenheng mellom å ha vært utsatt for overveldende belastninger tidlig i livet og utvikling av psykiske og somatiske lidelser. Den mest omfattende undersøkelsen av forholdet mellom tidlige

påkjenninger og senere psykiske og somatiske helseplager er studien Adverse Childhood Experience (ACE) til Vincent Felitti og medarbeidere (1998). Resultatene av denne studien dokumenterer sterk sammenheng mellom alvorlige barneverfaringer og forekomst av flere og dødelige helseproblemer som voksen, for eksempel hjertesykdom, kreft, kronisk lungesykdom, skjelettsykdommer og leversykdom. I tillegg til dette kommer utvikling av depresjon, suicidalitet, familievold, alkoholisme og andre psykologiske

symptomer i voksen alder (Felitti & Anda, 2011; Felitti med flere 1998). Omfangsstudien fra NKVTS (2014) viser at selv barn som opplever det vi kan kategorisere som «milde» overgrep har 2,5 ganger større risiko for senere selvmord.

Barn opplever traumatiske hendelser ulikt, deres kapasitet til å forholde seg til denne typen hendelser er avhengig av alder, utviklingsnivå samt støtte og oppfølging av omgivelsene. Man vet også at påkjenningene blir forsterket dersom et barn både utsettes for seksuelle overgrep, og i tillegg mister muligheten for trygg tilknytning. Dette skjer når overgriper også er en nær omsorgsperson for barnet (Anstorp og Benum, 2014). Barn som utsettes for seksuelle overgrep kan klare seg bra senere i livet, til tross for vonde opplevelser. Det er imidlertid viktig å oppdage traumene så tidlig som mulig. Dette for at overgrepene skal stoppes, for at barna skal få god hjelp raskest mulig og at omsorgssituasjonen vurderes (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, «Barndommen kommer ikke i reprise» Strategi 2014-2017).

4.5 Kan seksuelle overgrep forebygges?

Det er lite kunnskap om forebyggende tiltak for seksuelle overgrep, og hvilken eventuell effekt disse har. NKVTS har utgitt en rapport i 2010, som viser at evalueringen av tiltak både nasjonalt og internasjonalt er mangelfull. Dette antas i all hovedsak å skyldes at det er forskningsmessig krevende å måle effekter på forebyggende arbeid (e.g på grunn av forstyrrende variabler).

I følge Butchart et al (2006) er det likevel ingen tvil om at barnemishandling kan forebygges. De mener videre at forsøk på å redusere skadevirkninger etter at overgrepene har funnet sted, er både mindre effektivt og dyrere enn å forebygge slik mishandling.

I sin bok om seksuelle overgrep mot barn og unge, skriver Margrethe Wiede Aasland at barn som har kunnskap om seksualitet og overgrep, oftere og forttere forteller at de har vært utsatte for seksuelle overgrep. De utsetter i tillegg seksuell debut og setter klarere grenser for sin egen kropp (Aasland, 2009).

Norske undersøkelser viser at unge i dag har manglende kunnskap om hva voldtekt er og at de har strenge kriterier for hva de vurderer som voldtekt. Disse uklare grensene kan gjøre at de som utsettes for en voldtekt ikke gjenkjenner faktiske overgrep og at overgripere ikke vet at det de gjør er straffbart (Sex og politikk 2015).

En tidligere norsk studie har vist at voldtekts- eller overgrepsutsatte jenter kan ha vanskeligheter med å finne ord for hva som har foregått og kan mangle begreper for å forstå hendelsen. Det kan sannsynligvis ikke forventes at barn og unge forteller andre om seksuelle overgrep med mindre de får direkte spørsmål om det (NKVTS 2014). Dette indikerer at undervisning som forebyggende tiltak kan ha effekt.

Videre viser forskning at de fleste barn som forteller om vold og overgrep gjør det i etterkant av opplæringsprogrammer og forebyggende arbeid der slike tema er blitt snakket om. Barnet får da nye begreper og opplever at det har en hensikt å fortelle (NKVTS 2011).

Samlet sett finnes det lite forskning som viser effekter av forebyggende tiltak for seksuelle overgrep. Det ser likevel ut til å være bred enighet blant fagfolk om at forebygging kan ha effekt på flere områder. Det vises for øvrig til rapporten «Kunnskapsoversikt om og forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge», utarbeidet av Høgskolen i Harstad på oppdrag fra Sortland kommune. Denne rapporten gir en oversikt over kunnskapsstatus om seksuelle overgrep og hvordan helsefremmende tiltak overfor barn og unge kan bidra til reduksjon i forekomst.

5 Prosjekt forebygging av seksuelle overgrep

5.1 Bakgrunn for prosjektet

I kommunens psykiske helsetjeneste har man sett at en stor andel av pasientene har vært utsatt for seksuelle overgrep i sin barndom. Dette sammenfaller med statistikk fra andrelinjetjeneste (Reistad, 2007). Med et forebyggingsperspektiv har vi derfor ønsket å satse nettopp på seksuelle overgrep som en måte å jobbe med god psykisk helse hos kommunens befolkning.

Kommunen søkte (2011) om prosjektmidler for å jobbe fram et helhetlig system for å forebygge seksuelle overgrep, samt fange opp utsatte barn/unge og gi snarlig og god hjelp. (vedlegg 1).

For prosjektet vårt valgte vi ut fire hovedsatsingsområder:

1. Generell opplysning og samfunnsbevissthet
2. Opplæring av barn og unge
3. Juridisk system (retningslinjer, rutiner og samarbeid)
4. Oppfølging av «offer»

5.2 Satsningsområde 1 Generell opplysning og samfunnsbevissthet

5.2.1 Utdrag fra prosjektsøknad

«Her tenkes det at kommunen skal spre kunnskap om seksuelle overgrep i lokalsamfunnet gjennom artikler i media, foredrag blant foreldre i barnehager og skoler samt gjennom tilbudet som gis i helsestasjon og på legekantor. Kommunen arbeider parallelt med å utvikle et kurs for idrettsledere og andre som leder frivillig arbeid med og for barn og unge. Målsettingen med

kurset er å bevisstgjøre frivillige ledere innenfor idretten, og øvrige tilbud til barn og unge, den sentrale rollen de har i et forebyggende folkehelseperspektiv blant barn og unge i kommunen. I dette kurset er det naturlig og flette inn informasjon av holdningsskapende karakter om seksualitet.

I prosjektet må det gjøres en definisjon av hva som faller inn under begrepet seksuelle overgrep. For eksempel vil det være vesentlig at unge gutter vet hva som regnes som voldtekt og hva som ikke gjør det.

I denne delen inngår det også en grundig kompetanseoppbygging blant de som skal jobbe med barn og unge. Det er avgjørende at fagfolk er trygge på hva en skal se etter hos barn som har vært utsatt for overgrep og hvordan de skal reagere når de blir kjent med mistanke om overgrep».

5.2.2 Undervisning og kompetanseheving av personell i kommunen

Man har som mål at alle som jobber med barn og unge i kommunen minst skal ha et to-dagers kurs om barns seksualitet samt overgrep. Kurset har også vært tilbudt til samarbeidspartnere som ikke har vært ansatt i kommunen. Over 500 ansatte har nå deltatt på et slikt kurs. Målet er å holde årlige kurs med tanke på oppfriskning/nyansettelser. Forleser på kurset er Margrete Wiede Aasland, som også er veileder for vårt prosjekt.

Formålet med kompetansehevinga og bevisstgjøringa hos de ansatte er at de blir tryggere og får bedre kompetanse i forhold til barns seksualitet, og dermed lettere kan vurdere om deres atferd er normal eller bekymringsfull. De lærer også hvordan de skal reagere hvis de blir kjent med mistanke om overgrep.

5.2.3 Åpent kurs for innbyggere i Sortland med Margrete Wiede Aasland

I februar 2013 ble det arrangert kurs for de som jobber med barn og unge i frivillig sektor samt foreldre. Kurset var gratis, ble holdt i Samfunnssalen og hadde en varighet på 2 timer. Det var ingen forhåndspåmelding og oppmøtet var på ca. 25 personer.

Tema som ble tatt opp var blant annet:

- Hvordan forholder jeg meg til barn og unge i forhold til seksualitet
- Hva trenger barn og unge å vite, hva skal jeg svare om de eventuelt spør?
- Hvem kan jeg henvende meg til hvis en får mistanke om at et barn eller ungdom er utsatt for overgrep?
- Hvem forteller barn og unge om overgrep til?
- Hvorfor er det viktig å informere foreldre og de som jobber med barn og unge i idrettslag, kor, korps og andre lag og foreninger om overgrep?

Tilbakemeldinger fra flere kursdeltakere var at de var fornøyde og oppfordret oss til å markedsføre det bedre hvis vi skal gjenta dette kurset.

5.2.4 Kurs i risikovurdering og bruk av ERASOR for ungdom som krenker seksuelt

Tre ansatte som alle er deltakere i konsultasjonsteamet ved seksuelle overgrep, deltok på kurs i ERASOR i regi av RVTS Nord og Statens Barnehus Tromsø.

ERASOR - The Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offense Recidivism - er en empirisk guidet fremgangsmåte for å estimere risikoen for

nye seksuelle overgrep hos en ungdom som er i alderen 12-18 år, og som tidligere har begått et seksuelt overgrep.

ERASOR manualen består av 25 risikofaktorer, der det gjøres en systematisk kartlegging med tanke på å vurdere risikofaktorer for nye krenkelser samt foreslå tiltak for å redusere risiko.

Kurset varte over 3 dager, hvor de to første dagene var i nov.-13, mens oppfølgingsdagen var i februar -14. ERASOR-manualen er blitt brukt av kursdeltakerne i samarbeid med Statens Barnehus i Tromsø.

5.2.5 Samarbeid med foreldre

Alle barnehager og 7.klasser har hatt foreldremøter før oppstart av Æ E MÆ hvor foreldrene både har fått skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet og Æ E MÆ.

Evalueringen fra Lykkentreff barnehage viser at foreldrene er udelt positive til Æ E MÆ (vedlegg 2). Erfaringa fra foreldremøtene for 7. klasse-trinnet har også vært svært positive, og foreldrene mener det er viktige tema som blir tatt opp med deres barn.

Det ukentlige Æ E MÆ - temaet blir skrevet inn på ukeplanen til elevene og gir dermed foreldrene mulighet til å ta opp temaet hjemme. Flere foreldre har gitt tilbakemelding på at de har hatt gode samtaler med barna sine i etterkant av undervisninga.

5.2.6 Erfaringskonferanse

4.april 2014 arrangerte vi en erfaringskonferanse der alle delprosjekter ble presentert for andre kommuner og fagfolk. Oppslutninga var stor både fra Nordland og Troms med 120 deltakere.

Det ble også holdt flere faginnlegg. Eli Rygg hadde faginnlegg om overgrep mot spedbarn mens Margrete Wiede Aasland hadde innlegg om prosjektets betydning som forebygging mot overgrep. Fra brukerorganisasjonen SMISO Tromsø (Støttesenter mot incest og seksuelle overgrep) deltok to ansatte med faginnlegg om kvinnelige overgripere samt et innlegg om utsatte gutter og menn med tittelen [«Du ser det ikke før du tror det»](#).

Erfaringskonferansen ble avsluttet med en paneldebatt med spørsmålet: Kan seksuelle overgrep forebygges?

Tilbakemeldingene fra deltakerne på konferansen var svært positive.

5.2.7 Konferanse med frivillige organisasjoner, lag og foreninger

Sortland kommune har arrangert frivillighetskonferanse i 2011 og 2012 for trenere, ledere og andre frivillige innenfor tilbud til barn og unge i Sortland kommune. Det var blant annet fokus på grenseoverskridende seksuell atferd og seksuelle overgrep. Målsettingen med kurset var å bevisstgjøre frivillige ledere innenfor idretten, korps, kor og andre lag og foreninger om den sentrale rollen de har i et forebyggende folkehelseperspektiv blant barn og unge.

Trenere og ledere er ofte tillitspersoner for de unge og kan derfor oppleve at barn og unge betrør

seg til dem. Vi mener derfor det er viktig at de har kompetanse på til å håndtere eventuelle betroelser av alvorlig art. Prosjektleder oppfordret alle lag og foreninger til å utarbeide egen handlingsplan. Landsrådet for Norges Barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) har utviklet et kompetanse-materiell mot grenseoverskridende seksuell atferd som organisasjonene ble anbefalt å benytte.

Vi erfarte i ettertid at anbefaling om egne handlingsplaner i liten grad ble fulgt opp. Det synes å være behov for å jobbe mer målrettet med dette.

5.2.8 Media samt fremlegg av prosjektet i andre fora

Vårt prosjekt har etter hvert fått stor oppmerksomhet, både lokalt og nasjonalt. Deler av oppmerksomheten har vært negativ.

NRK

NRK sendte et innslag på NRK Nordland og på riksdekkende TV angående Æ E MÆ i pilotbarnehagen og på 7. klassetrinn. I ettertid fikk innslaget fra pilotbarnehagen stor oppmerksomhet fordi journalisten fokuserte på at barn i Sortland ned i 3 års alder lærer om seksualitet. Den 11. april-13 kom en kronikk med bakgrunn i reportasjen fra NRK Nordland skrevet av Kari-Mette Hidle, universitetslektor i religion, som påstår at Sortland kommune har innført seksualundervisning i barnehagen og at opplegget krenker barns bluferdighet. I kjølvannet av dette deltok Margrete Wiede Aasland i Dagsnytt 18 hvor hun svarte på denne kritikken.

I etterkant av den negative omtalen i NRK, erfarte Lykkentreff barnehage at de fikk støtte fra foreldrene. I etterkant sto også foreldregruppen fram i lokalavisen (vedlegg 3).

Aviser

Torsdag 18.04.13 kommenterte Bladet Vesterålen på lederplass tilbudet om opplæring til barn i Lykkentreff barnehage (Vedlegg 4). Redaktøren støttet seg til artikkelen som Hidle hadde skrevet. Videre skrev avisen at barnehager skal vise

respekt for de ulike familieformer, kultur og verdier samt bluferdighet som verdi. Lederen sier videre at det må være en generell enighet om at det er grenser for hva barna skal måtte ta inn over seg, og hvor tidlig barna skal få voksenlivet tredd ned over seg. Videre skrives det at man med seksualundervisning for barnehagebarn, flytter et voksenansvar over på barna. Avisen hevder at foreldrene er satt på sidelinja, og at de foreldrene som har motforestillinger til opplegget kan føle seg mistenkeliggjort og satt i et uheldig lys. Dette mener avisen videre kan forklare at barnehagen og kommunen ikke har mottatt flere klager. Avisen avslutter med at «Ingen betviler den gode hensikten. Men opplegget er faglig omstridt, og man kan trygt spørre både om det er gjennomtenkt, klokt og preget av respekt for ulike verdisyn».

I den påfølgende uken svarte styrer og foreldregrupper i barnehagen (Vedlegg 3), leder for oppvekst og kommunalsjef for helse og omsorg (Vedlegg 5) på kritikken, og sa at de ikke kjenner seg igjen i påstandene. Barnehagestyresen uttalte at hun tror man har misforstått hva prosjektet går ut på og at barnehagen ikke driver med seksualundervisning. Foreldrene tilbakeviste at de er satt på sidelinja og at de derimot har fått grundig informasjon, både skriftlig og muntlig. Barnehagen viste også til en anonym spørreundersøkelse til alle foreldrene i barnehagen. 88% av foreldrene svarte og med kun positive tilbakemeldinger (Vedlegg 2).

I fagbladet «Utdanning nr.9/10. mai 2013 var det en artikkel fra Lykkentreff barnehage om prosjektet og Æ E MÆ (Vedlegg 6).

Både Sortlandsavisen og Bladet Vesterålen har deltatt på undervisningstimer til 7.klassetrinnet og til avgangselevne på videregående skole og laget informative og positive reportasjer (vedlegg 7 og 8).

Framlegg av prosjektet i ulike fora:

Prosjektet har blitt lagt frem i ulike fora som

i Folkehelseuka 2015, møte med stortingsrepresentant Geir Ketil Hansen (SV) (Vedlegg 9), til studenter ved Høgskolen i Harstad, regionalt helsesøstermøte, FORBUS (forebyggende råd for barn og unge i Sortland), og kurs i Svolvær 01.11.13 om forebygging av seksuelle overgrep.

5.2.9 Kompetanseheving for prosjektmedarbeidere

Prosjektmedarbeidere har hospitert på Statens Barnehus, Tromsø og SMISO Tromsø. Dette har gjort at prosjektet har knyttet kontakt med fagfolk som har stor kompetanse innenfor fagfeltet. Vi har også deltatt på Årskonferanse for NFSS (Nettverk: Funksjonshemmede, seksualitet og samliv) i 2015 og fikk etablert kontakt med nettverkets medlemmer som har tilhørighet i Nord-Norge. I ettertid deltok vi på et nettverksmøte for Nord-Norge via telestudio hvor vi la fram prosjektet vårt.

5.3 Satsningsområde 2 Opplæring av barn og unge

5.3.1 Utdrag fra prosjektsøknaden;

«Her har kommunen planlagt å gå inn i en eller flere barnehager med et undervisningsopplegg som har som mål å lære barn å sette grenser for egen kropp og hva som er greit at voksne gjør med kroppen deres. De skal kunne skille mellom god og ikke god berøring. De skal også kunne si

fra hvis de selv blir utsatt for “ikke god berøring” og endelig skal de kunne si ifra hvis de vet eller mistenker at andre barn utsettes for “ikke god berøring”. Det er inngått avtale med en barnehage om å være med og det kan være aktuelt å utvide med flere etter hvert som en vinner erfaring.

Det er også planlagt å utvikle et undervisningsopplegg for 7. klassetrinnet innenfor seksualkunnskap. Det tenkes at det bør gis undervisning i minst 1 time pr uke i minst et halvt år. Undervisningen skal gi grunnleggende kunnskap i anatomi/fysiologi (eks hva er det som gjør at kvinnen får orgasme og mannen får reising). Videre hva som er lov å gjøre og hva som ikke er lov å gjøre. Hva er det følelsesmessige grunnlaget for seksualitet og hva er det greit at man gjør og føler. Hva kan skade andre osv. Gjennom å gi god opplæring tenker en at en kan gjøre de unge trygg på seg selv og sin seksualitet og derved redusere risikoen for at de blir overgripere senere. Noen vil også kunne oppnå trygghet til å kunne si fra om overgrep som har vært rettet mot dem selv slik at de kan få adekvat hjelp».

5.3.2 Babymassasje

Etter et par år med gode erfaringer på Æ E MÆ både fra skole og barnehager, ønsket vi å kunne tilby dette også til gruppen nybakte foreldre og deres barn. Våren 2013 startet vi opp med baby-massasje som en del av prosjektet.

Målsetninger:

- Hjelp barnet til å slappe av og frigjøre spenninger
- Styrke tilknytning mellom barnet og de voksne
- Stimulere hud, berøringssans og motorikk hos barnet
- Gjøre foreldrene bevisste på barnets kroppsspråk
- Gi barnet trygghet og selvtillit
- Gi nybakte foreldre økt trygghet i rollen som mor og far
- Være godt for barn og voksne

Ulike tema som blir tatt opp:

- Grunnleggende informasjon om babymassasje
- Gråt og hvordan trøste barnet
- Når snakker vi med barna om seksualitet / og når starter seksualiteten
- Onani hos barn
- Massasje av store barn og grenser

Gjennomføring:

Jordmor i kommunen, som også er utdannet babymassasjeinstruktør, gir tilbud til alle nybakte foreldre og deres barn i kommunen. Hvert kurs har hatt plass til 7 familier, og har en varighet på ca. 1 time hver uke over 5 uker. Kurset er gratis. Det har blitt avholdt 28 kurs frem til juni 2015 og 183 barn og foreldre har deltatt.

Evaluerings:

Tilbakemeldingene fra foreldrene har vært gode. Eksempler på ytringer fra evalueringene:

«Mer bevisst på å lese kroppsspråket på mitt barn som er eldre – være våken for å oppdage forandringer», «Lære barnet hva som er en god berøring, samt når de blir større å sette grenser for berøring av kroppen sin» og «Barnet er sjef og sier fra hva som er greit og ikke».

5.3.3 Barnehager

Lykkentreff barnehage – pilotbarnehage
Lykkentreff barnehage hadde ved oppstarten av prosjektet sagt seg villig til å være pilotbarnehage. Høsten 2012 startet barnehagen med Æ E MÆ. I forkant hadde barnehagen utviklet en metodikk for aldersgruppa 3 til 5 år sammen med Margrete Wiede Aasland. Før oppstart deltok personalet på et 2 dagers kurs om barn og seksualitet med Wiede Aasland. Personalgruppa har også hatt Æ E MÆ som tema på personalmøte våren 2012 og på planleggingsdag i august 2012.

Lykkentreff sine målsetninger for Æ E MÆ:

- Utvikle barnas begreper og forhold til egen kropp og følelser
- Utvikle barnas holdninger til å sette grenser for egen kropp
- Skape holdninger til hva som er akseptable/uakseptable hemmeligheter og berøring
- Gi barna handlingsstrategier for hva de bør gjøre om de eller noen de kjenner havner i vanskelige situasjoner
- Gi kunnskap

Gjennomføring: Vi ønsket at opplegget skulle gjennomføres i sin helhet med 5-årsgruppa i løpet av barnehageåret 2012-2013 (se plan for tema Æ E MÆ). Arbeidet med Æ E MÆ ble gjort til årstema for å komme gjennom alle temaene. Det ble arbeidet systematisk fra tidlig høst, og alle tema ble gjennomført. I løpet av året startet man også opp med 3 og 4-åringer, som fulgte den aldersinndelte planen. Aktivitetene vekslet mellom presentasjon av del-tema, samtale, lek og formingsaktiviteter.

**LYKKENTREFF BARNEHAGES PLAN FOR TEMA «Æ E MÆ»
FOREBYGGING AV SEKSUELLE OVERGREP ALDERSGRUPPENE 3 TIL 5 ÅR**

ALDER	TEMA	HENSIKT
3-ÅRINGER	<ul style="list-style-type: none"> • KROPPEN: <ul style="list-style-type: none"> - «Hvordan vi ser ut utenpå» - De enkelte kroppsdelene 	<ul style="list-style-type: none"> • Bevisstgjøre • Etablere språk og begrep • Kjenne kroppen sin • Positivt forhold til egen kropp • Respekt for egen og andres kropp
4-ÅRINGER	<ul style="list-style-type: none"> • KROPPEN: <ul style="list-style-type: none"> - Hvordan kroppen fungerer • FØLELSER: <ul style="list-style-type: none"> - Redsel - Sinne - Lei seg/trist - Glede - Ensomhet • EMPATI/MEDFØLELSE • HA MOT/SLADDRING • RELASJONER - FAMILIER 	<ul style="list-style-type: none"> • Bevisstgjøring: følelser, uttrykk, hvordan fange opp andres følelser • språk og begrep • Kunne sette seg inn i andres situasjon, forholde seg til andres følelsesuttrykk • Kunne si i fra/sette grenser • Aksept og respekt for ulike familiesituasjoner • Bevisstgjøring og tilknytting
5-ÅRINGER	<ul style="list-style-type: none"> • OPPFØLGING AV TEMA FRA TIDLIGERE ÅR. • GODE, VONDE OG ULOVLIGE HEMMELIGHETER • GODE, VONDE OG ULOVLIGE BERØRINGER • HVORDAN BLIR VI TIL 	<ul style="list-style-type: none"> • Bevisstgjøring • Etablere handlingsstrategier • Motvirke skyldfølelse • Bevisstgjøring • Etablere handlingsstrategier • Motvirke skyldfølelse • Kunnskap • Positive holdninger

Implementering av Æ E MÆ i alle barnehager i kommunen:

De fleste barnehageansatte i kommunen har deltatt på et to dagers kurs om barn og seksualitet med Wiede Aasland. I august 2013 deltok alle barnehageansatte på en planleggingsdag hvor Lykkentreff barnehage la fram sine erfaringer om gjennomføringen av Æ E MÆ, og Wiede Aasland foreleste om temaet barn og seksualitet.

I løpet av 2014 ble Æ E MÆ implementert i alle 14 barnehager i Sortland, både private og kommunale. De fleste barnehagene har tatt utgangspunkt i Lykkentreff barnehage sin plan, men tilpasset planen til deres barnegruppe. Andre har utviklet et eget opplegg tilpasset deres barnegruppe.

Felles for alle barnehagene er at de tar opp temaene:

- Kroppen - hvordan kroppen ser ut utvendig og innvendig
- Følelser - hvordan det er å være glad - sint - lei seg - sjalu
- Grenser for egen kropp. Gode og vonde berøringer og gode og vonde hemmeligheter
- Hvem man kan si i fra til hvis man opplever noe ugreit
- De eldste barna lærer om hvordan de blir til/forplantning. I dette arbeidet bruker de bøker, tegninger, plastelina samt samtaler

Alle barnehagene har tatt opp Æ E MÆ på foreldremøter og informert foreldrene om prosjektet. Prosjektleder har også deltatt på noen foreldremøter og gitt informasjon om prosjektet

5.3.4 Æ E MÆ på 7.klassetrinnet

Mål for undervisningen:

- Gi de unge kunnskap og begrepsapparat om egen kropp og seksualitet
- Lære gode holdninger for egen og andres kropp og seksualitet
- Lære å si i fra hvis noen trår over egne grenser
- Gi mot til å varsle hvis man opplever grenseoverskridelser
- Etablere håp om at det går an å få hjelp hvis man er utsatt for overgrep

Tema i undervisningen

1. Time: Seksualitet
2. Time: Fortsettelse seksualitet
3. Time: Identitet og selvfølelse
4. Time: Kroppen
5. Time: Pubertet
6. Time: Vennskap, forelskelse og kjærlighet
7. Time: Grenser
8. Time: Seksuelle overgrep

Gjennomføring

Før oppstart med Æ E MÆ i 7. klassene har vi hatt møte med alle kontaktlærerne hvor vi informerer om undervisninga. I samarbeid med kontaktlærerne deltar vi på foreldremøte før oppstart av Æ E MÆ, og gir foreldrene både muntlig og skriftlig informasjon. Både skolene og foreldrene er svært positive til denne undervisninga. Det har hendt at foreldre har tatt kontakt med oss og informert om at deres barn har vært utsatt for seksuelle overgrep. Vi har da i samarbeid med eleven og foreldrene gjort avtaler med dem i forhold til undervisninga.

Undervisninga blir gitt klassevis til alle elevene på 7. klassetrinnet i Sortland kommune, som omfatter 8 barneskoler og 10 klasser. Hver undervisningstime varer i en klokke i uken, i

til sammen 8 uker. Æ E MÆ har vært gjennomført for 3 årskull 7. klasseelever, totalt 428 elever. Når undervisninga er ferdig evaluerer elevene denne.

Evaluering:

Samlet evaluering for de 3 årene viser: 86 % sier at de er blitt tryggere i forhold til egen kropp, 73 % sier de er blitt tryggere i forhold til egen seksualitet, 83% sier de synes det er blitt lettere å sette egne grenser. 75 % sier de lettere respekterer andres grenser (Vedlegg 10).

Dikt fra elever 7-klasse

Æ e mæ	Æ e mæ
Du e dæ	Hjelper dæ
Vi e oss	På å bli trygg
Vi e ulik	På ka som skjer
Men samtidig	bak din rygg
Så e vi så lik	Lærer oss om
	flaue ting
	Men det gjør
	ingenting

Æ e mæ
Æ e alltid mæ
Æ setter grenser for mæ selv
Æ e den æ e
Æ kommer ikke til å forandre mæ for noen
Æ e mæ
Æ kan ta vare på mæ sjøl
Hvis æ trenger hjelp så spør æ om det
For æ e mæ
Æ kommer alltid til å være mæ, alltid!!!
Æ e mæ

Æ e mæ
Va litt rart
Det va som en film eller bok man ikke
skjønte
Men det ble lettere og lettere
Etter hvert
Æ e mæ

5.3.5 Æ E MÆ for avgangselever/ russekullet ved Sortland videregående skole

Mål for undervisningen

Å forebygge festrelatert voldtekt knyttet opp mot russetiden.

Tema i undervisningen:

Det er fokusert på konsekvenser både for overgrepssatte og overgriper. Elevene blir bevisstgjort at en stor andel av voldtekter skjer på fest mellom personer som kjenner hverandre og er jevngamle (Kripos voldtekstsituasjon for 2012).

Temaer som tas opp er blant annet festrelaterte voldtekter, sovevoldtekt, medvirkning til voldtekt, falsk anmeldelse samt strafferettslige konsekvenser. Kommuneadvokaten tar opp hva voldtekt er i følge straffeloven. Det blir gitt informasjon om de strafferettslige konsekvensene ved en anmeldelse for voldtekt. Kommuneadvokaten tar også opp konsekvenser for overgriper ved dom, for eksempel videre utdanning, jobb, visum for utenlandsreiser, frivillig arbeid, mulighet for trenerjobb samt adopsjon.

Gjennomføring:

Alle avgangselever/russekullet med tilknytning til Sortland videregående skole har hatt undervisning om voldtekt og konsekvenser av dette, skoleårene 2012/13, 2013/14 og 2014/15, totalt ca. 600 elever.

Elevene ser filmen «Blikkfang» (Sex og samfunn) som tematiserer voldtekt, relasjoner og vennskap. Etter filmen får elevene oppfølgingsspørsmål med utgangspunkt i filmen, og elevenes tanker rundt filmen blir diskutert.

I prosjektperioden deltok kommuneadvokat eller advokat i Vesterålen barnevern i tillegg til prosjektmedarbeidere i undervisningen. Etter at prosjektperioden var over og Æ E MÆ ble

implementert i den ordinære drifta i kommunen, har helsesøster i videregående skole samt kommuneadvokat overtatt gjennomføringa av undervisninga.

5.3.6 Opplæring av barn og unge med utviklingshemming i samarbeid med Habileringssteamet ved Nordlandssykehuset Vesterålen

I oppstartperioden av prosjektet hadde prosjektleder møte med habiliteringsteamet. Man ble enig om at habiliteringsteamet gir årlig undervisning i Æ E MÆ til kommunens barn og unge med utviklingshemming. Hvert kurs går over 2 dager, og gruppene med elever varierer fra 10 års alder til ungdoms- skolenivå og videregående skole. Assistent eller lærer blir alltid invitert med på kurset, mens foreldre i hovedsak ikke deltar. Temaene som blir tatt opp er de samme som for 7. klasseelevene. Undervisningen tar utgangspunkt i KIS (Kropp, identitet og seksualitet) som er et konkret opplæringsmaterieell til bruk for ungdommer med funksjonsnedsettelse.

5.4 Satsningsområde 3 Juridisk system med retningslinjer, rutiner og samarbeid.

5.4.1 Utdrag fra prosjektsøknaden:

Her skal kommunen utvikle gode rutiner for mottak av meldinger i barnevernet samt for veiledning til de som ønsker å melde fra om kritikkverdige forhold. Det vil bli fokus på å utfordre eksisterende holdninger og oppfatninger som kan svekke nettsikkerheten til barn og unge. Det vil bli et særlig fokus på å utvikle et godt og trygt samarbeid med politi og påtalemyndighet. Kommunens oppfatning er at det i dag er mer tilfeldig om det jobbes godt nok i slike saker slik at det kan fremmes en tiltale som fører til dom og straff av overgripere.

5.4.2 Prosedyrer og rutiner ved seksuelle overgrep i Sortland kommune

Ved oppstart av prosjektet ble det undersøkt hva som fantes av rutiner ved seksuelle overgrep i

kommunen. Resultatet av undersøkelsen viste at de fleste barnehager og skoler hadde gamle og / eller dårlige planer. På bakgrunn av dette, ble det kjøpt inn «Personalomsorgs kriseperm». Denne er nå i bruk i alle barnehager og skoler i kommunen. I krisepermen ligger også folderen til konsultasjonsteam ved seksuelle overgrep. Rektorer og styreere har ansvar for at alle ansatte er kjent med krisepermen og at det er denne som skal følges og brukes ved behov.

5.4.3 Interne retningslinjer

I dag er Personalomsorgs Kriseperm nå førstevalg ved eventuelle hendelser i skoler og barnehager. Nylig har kommunen nedsatt en arbeidsgruppe som skal gjennomgå kommunens tidligere retningslinjer fra 2008, og eventuelt fremme forslag om endringer tilpasset dagens situasjon og kunnskapsnivå i kommunen.

5.4.4 Utvikling av samarbeidsrutiner med andre faggrupper og etater

5.4.4.1 Barnevernstjenesten

Prosjektleder og prosjektmedarbeider har hatt møte med representanter fra barnevernstjenesten angående samarbeid. Fagleder i barnevernstjenesten er deltaker i konsultasjonsteam ved seksuelle overgrep hvor aktuelle saker blir tatt opp. I tillegg har Vesterålen barnevern nå et eget prosjekt i forhold til samarbeid mellom interkommunalt barnevern og samarbeidskommuner. Konklusjonen blir trolig at det må arbeides mer innenfor dette området.

5.4.4.2 Politi

Prosjektleder har hatt flere møter med politiet ved oppstart av prosjektet og har etablert god kontakt og samarbeid med politiansatte som jobber spesielt med sedelighetssaker. En representant fra politiet er medlem i konsultasjonsteam ved seksuelle overgrep.

5.4.4.3 Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP)

Prosjektstyrer, prosjektleder og veileder Atle Austad hadde møte med leder av BUP ved oppstart av prosjektet. Det ble gjort avtaler for hvordan vi kunne samarbeide ved behov. Ved eventuell avdekking av seksuelle overgrep kan vi ta direkte kontakt med en fast kontaktperson for hurtig oppfølging av overgrepsutsatte. Henvisning kan komme i ettertid, etter at kontakten er etablert. Vi avtalte også at BUP kunne gi veiledning til oss hvis behov.

5.4.4.4 Konsultasjonsteam ved seksuelle overgrep i Sortland kommune

Våren 2012 ble det etablert et tverrsektorielt og tverrfaglig konsultasjonsteam ved seksuelle overgrep i kommunen. Målsetningen med å opprette et konsultasjonsteam i kommunen har vært å opparbeide kunnskap og samarbeid om håndtering av seksuelle overgrep. Teamet tar imot henvendelser fra alle personer som gjennom sitt arbeid er i kontakt med barn og unge, og privatpersoner som er bekymret for at et barn eller ungdom kan være utsatt for seksuelle overgrep. Konsultasjonsteamet kan gi informasjon om hvilke instanser som har ansvar i slike saker og hvem som eventuelt kan bistå videre. Teamet kan også gi råd om hvordan man kan snakke med barnet eller ungdommen og familien.

Medlemmene i konsultasjonsteamet representerer politiet, barnevernstjenesten, kommuneoverlege, kommunepsykolog, avdeling for psykisk helse, avdeling for enslige mindreårige flyktninger samt helsesøster. Teamet har to faste møter i halvåret og møtes ellers ved henvendelser. Det er utarbeidet en egen folder for konsultasjonsteam ved seksuelle overgrep som alle skoler, barnehager, samt alle avdelinger i kommunen skal ha liggende tilgjengelig (Vedlegg 11).

5.5 Satsningsområde 4 Oppfølging av overgrepsutsatte og overgripere

5.5.1 Utdrag fra Prosjektsøknad

Her skal det utarbeides gode rutiner for “førstehjelp” til de som utsettes for overgrep. Det anses som viktig at en kommer i posisjon til å hjelpe barnet til å føle at det har vært riktig å si ifra og så tidlig som mulig skjønne at det ikke er barnet som er skyld i at overgrep har funnet sted. Videre skal en utvikle tradisjoner og rutiner for langsiktig oppfølging av personer som har vært utsatt for overgrep. Dette er særdeles viktig for disse barnas mentale helse i tillegg til at det kanskje er her den viktigste forebyggingen ligger — de som har vært utsatt for overgrep skal ikke selv bli overgripere. Det helsemessige aspektet er åpenbart også i et langsiktig perspektiv — de som følges godt opp her skal fremstå som friske voksne. I denne delen av prosjektet skal en også ha spesielt fokus på funksjonshemmede barn og unge. Kognitiv funksjonshemming gjør barn spesielt sårbare for overgrep og som tidligere nevnt også mer mottakelige for at dette er en grei omgangsform med barn.

5.5.2 Oppfølging av overgrepsutsatte

Prosjektmedarbeidere har i prosjektperioden hatt oppfølging av flere overgrepsutsatte og deres foreldre. Man har hatt samtaler og bistått i å få kontakt med andre fagpersoner og har fått veiledning fra Wiede Aasland ved behov. Man har støttet og fulgt opp foreldre, fulgt den unge til politi og/eller barnevernstjeneste, samt vært bisitter ved dommeravhør. Det har i disse sakene vært samarbeidet med ulike instanser, som politi, barnehager, barnevernstjenesten og Habiliterings-teamet ved Nordlandssykehuset Vesterålen.

5.5.3 Oppfølging av ungdom som krenker seksuelt:

I prosjektet inngår også et tilbud om oppfølging til unge overgripere og deres familier. Målet med en slik oppfølging er at overgriper får forståelse og respekt for andres grenser, samt får gode holdninger til normal seksualitet. Man kan bruke verktøyet ERASOR for å kartlegge gjentakelsesfare hos ungdom som har foregrepet seg seksuelt.

6 Sluttord

Sortland kommune har stilt spørsmålet: *“kan seksuelle overgrep mot barn og unge forebygges”*. Det er gjennomført et langvarig prosjekt med omfattende tiltak rettet mot barn i alle aldersgrupper. Responsen fra barn og unge samt deres foreldre er svært god.

Ansatte i Sortland kommune og samarbeidspartnere er utvetydig positiv i sin evaluering av prosjektet: *“det er slik vi vil jobbe og det nytter”*. Sortland kommune er så sikker i sin sak at alle tiltakene i prosjektet er videreført som ordinære tiltak fra og med 2015. Endelig svar på spørsmålet får vi likevel kanskje ikke før om noen år. Høgskolen i Harstad har satsset på å gi et kvalifisert svar på spørsmålet. Det er utarbeidet en kunnskapsoversikt over temaet og det er søkt om midler for å komme i gang med forskning.

Med den entusiasmen og troen på virkemidlene i det Sortland gjør, *er det mulig å la vær å fortsette?* Nei, det er ikke mulig. Det skal ikke mer til enn at ett barn unngår å bli utsatt for, eller kommer ut av, overgrep for å forsvare denne satsingen.

Vi håper også våre erfaringer kan være grunnlag godt nok for at andre kommuner vil forsøke lignende tiltak. Det er kun kommunen som er i posisjon til å treffe barn og foreldre på de naturlige arenaene hvor påvirkning og kunnskapsoverføring kan skje på en god måte.

Takk til alle som har bidratt. Prosjektleder, prosjektmedarbeider, ansatte på helsestasjonen, veiledere, barnehageansatte og lærere. Jeg kan ikke huske å ha vært med på noe så totalt fritt for egeninteresser. Alle som har vært med ønsker å gjøre en forskjell for barn og unge – og det har dere klart.

Sture Jacobsen

7 Litteraturliste

Aasland, Margrete Wiede

«...si det til noen...» Høyskoleforlaget AS (2009)

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

[\(2013\) Barndommen kommer ikke i reprise. Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom \(2014-2017\).](#)

Butchart, A., Harvey, A. P., Mian, M., & Fūrmiss, T. (2006). Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence. Geneva: World Health Organization and International Society for Child Abuse and Neglect.

Høgskolen i Harstad

[\(2015\) Kunnskapsoversikt om og forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge. Skriftserien 2015/01](#)

NKVTS Seksjon for barn og unge

[\(2011\) Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge- kunnskapsstatus. Revidert 2011](#)

NKVTS (Kruse, Anja Emilie)

[\(2011\) Unge som begår seksuelle overgrep.](#)

NKVTS (Thoresen & Hjemdal)

[\(2014\) Vold og voldtekt i Norge.](#)

Nordlandssykehuset

[Kropp, identitet og seksualitet \(KIS\).](#)

Sex og samfunn

[Uke sex 2015.](#)

Kripos

[Voldtektssituasjonen for 2012.](#)

Søftestad, Siri

Avdekking av seksuelle overgrep- veier ut av fortielsen. Universitetsforlaget AS (2008).

NKVTS ved Glad, K, A., Øverlien, C. og Dyb, G

[Forebygging av fysiske og seksuelle overgrep mot barn. En kunnskapsoversikt 2010.](#)

Anstorp, Trine og Benum, Kirsten

Traumebehandling. Komplekse traumelidelser og dissosiasjon. Universitetsforlaget (2014).

8 Referanser

Definisjon av folkehelse:

<https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/folkehelse/id10877/>

Vincent Felitti

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Adverse_Childhood_Experiences_Study&printable=yes

Adverse Childhood Experience

<http://acestoohigh.com/2012/10/03/the-adverse-childhood-experiences-study-the-largest-most-important-public-health-study-you-never-heard-of-began-in-an-obesity-clinic/>

http://www.acestudy.org/yahoo_site_admin/assets/docs/RelationshipofACEs.12891741.pdf

Reigstad, B.S (2007, april). Ungdom innen psykisk helsevern for barn og unge (BUP): Tidstrender, henvisningsproblemer og belastende tilstander. Hentet fra:

<http://www.helse-nord.no/getfile.php/RHF%20INTER/FAG/Dokumenter/Ungdom%20innen%20psykisk%20helsevern%20for%20barn%20og%20unge%20-%20Bjorn%20Reigstad%205.6.2007.pdf>

Denne rapporten er publisert på Sortland kommunes hjemmeside

<https://www.sortland.kommune.no/artikkel.aspx?MIId=876&AIId=10725>

9 Elektroniske vedlegg til rapport

Vedlegg 1

Prosjektbeskrivelse fra Sortland kommune

Vedlegg til 1.søknad om midler

[«Forebygging av seksuelle overgrep blant barn og unge»](#)

Vedlegg 2

Lykkentreff barnehage

[Prosjektet «Æ E MÆ»](#)

[Sluttevaluering](#)

[Barnehageåret 2012-2013](#)

Vedlegg 3

Bladet Vesterålen onsdag 24. april 2013

[«Dette er ikke seksualundervisning»](#)

Vedlegg 4

Lederen fra Bladet Vesterålen 18. april 2013

[«Bluferdighet og overgrep»](#)

Vedlegg 5

Bladet Vesterålen lørdag 20. april 2013

[«Kan seksuelle overgrep mot barn og unge forebygges?»](#)

Vedlegg 6

Magasinet «Utdanning» 10. mai 2013

[«Lærer om gode og dårlige hemmeligheter»](#)

Vedlegg 7

Sortlandsavisa torsdag 11. oktober 2012

[«Lærer om seksualitet, følelser – og overgrep» -side 1](#)

[«Lærer om seksualitet, følelser – og overgrep» -side 2](#)

Vedlegg 8

Bladet Vesterålen lørdag 27. april 2013

[«Russ fikk voldtektsvekker»](#)

Vedlegg 9

Bladet Vesterålen torsdag 26. april 2012

[«Sortland setter søkelys på overgrep»](#)

Vedlegg 10

Evalueringskjema, «Æ e mæ» 7.klasser

[Oppsummering skoleåret 2012-13](#)

[Oppsummering skoleåret 2013-14](#)

[Oppsummering skoleåret 2014-15](#)

Man får vite ting, og prate om tema som man ellers ikke fikk pratet om. Og det blir enklere å sette grenser for seg selv.

Æ har fått mye bedre selvfølelse, å æ føla mæ mykje tryggar

Lærte meg mye mer, og jeg er blitt mer selvsikker. Jeg er heller ikke så redd lengre + at jeg tør å sette grenser.

Jeg synes det var bra med «Æ E MÆ» fordi klassen tenker annerledes enn før.

**Sitat fra
evaluering
«Æ e mæ»
7.klasse**

At man lærer om egen kropp, hvordan den fungerer, grenser og seksuelle overgrep, og respekt for hverandres grenser.

Jeg likte det alt, og jeg lærte mye som jeg ikke viste fra før, og at alle har grenser for sin kropp og det må vi andre godta.

Det har vært gøy, og jeg har lært mye nytt. Noen ganger har det vært flaut, men det har for det meste vært morsomt og det er jeg glad for. Alle burde ha «Æ E MÆ» for det kan være veldig nyttig.

Hvis du har vært et bytte i overgrep så kan man si det til noen du kjenner godt. Det er viktig for kanskje en dag vi kommer i en situasjon der du trenger disse tingene vi har lært.

Æ e mæ

Æ e mæ, (å) æ sett grænse på mæ sjøl.
Kor langt æ skal gå førr det e nok

Æ e mæ, æ bestem kor langt folk
skal kom innpå mæ

Æ e mæ, æ har følelsa som alle andre

Æ e mæ, æ e førelska som alle andre

Æ e mæ, æ vil føl mæ trygg rundt
de folk kan æ e rundt

Æ e mæ, (å) æ kan vær sur og sint,
men to minutt etter e æ gla og fornøyd

Æ e mæ, æ e rett og slet en heilt
vanlig tenåring.....

